

אפרים צוק ז"ל (1922 - 2007)

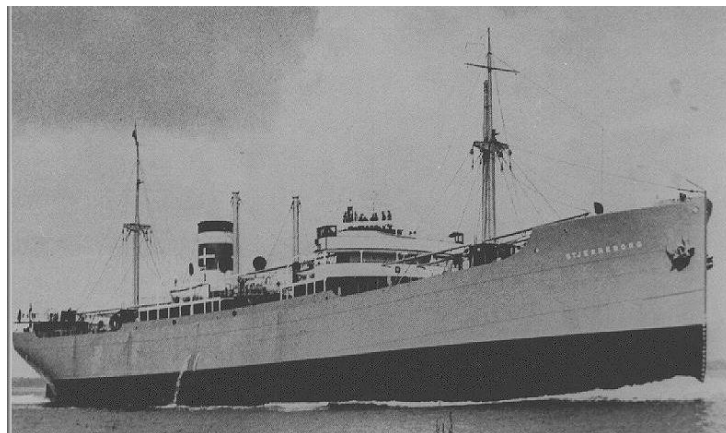
ערך: יהודה בן-צור

אפרים צוק (צוקר) נולד בגרמניה בעיר פרנקפורט על המיין. בשנת 1935 עלה לארץ עם הוריו.

הוא התקבל לבית הספר הימי בחיפה למחזור הראשון במגמת מכונאות אך לפני שסיים אותו עלה בשנת 1941 על האונייה הבריטית "ורבניה" (VERBANIA), של חברת הספנות SHAW SAVILL. במקור האונייה הייתה בדגל איטלקי ונלקחה שלל בעת המלחמה (PRIZE SHIP). הוא וגד הילב ז"ל היו בין עשרת הימאים הארץ ישראלים אשר צורפו להפלגה זו על ידי הבריטים. האונייה הפליגה דרך תעלת סואץ, סביב כף התקווה

הטובה לנמל הליפקס, קנדה. בהליפקס האונייה הצטרפה לשיירה של 120 אוניות אשר 118 מהן הגיעו בשלום לאיים הבריטיים. ההפלגה ארכה 9 חודשים. לאחר שהייה באנגליה, אפרים וגד עם ימאי ארץ ישראלי נוסף, יוסף שפירו, גויסו לצוות האונייה "KOENJIT" מניפה דגל הולנדי, אשר אמורה הייתה להפליג מליברפול, סביב אפריקה, לתעלת סואץ. ב-12 למאי 1942 טיבעה הצוללת הגרמנית U156 "PLAUEN" את האונייה.

"KOENJIT" בשמה הקודם

כל 37 אנשי הצוות ניצלו בשתי סירות הצלה. הצוללת הגרמנית עלתה על פני המים, ומפקדה צוה על הסירות להתקרב. הוא שאל לשם האונייה, האם ידוע להם המיקום הגיאוגרפי והאם יש להם פצועים. לאחר שקיבל תשובות מספקות צלל ונעלם.

הסירה של גד הילב ובה 24 אנשי צוות, הגיעה באופן עצמאי, כעבור שבוע, לאי דומיניקה באיים הקריביים. הסירה של אפרים צוק עם 13 אנשי צוות, נאספה על ידי מיכלית

אמריקאית אשר הגיעה בשלום לניו יורק. אפרים צוק המשיך את המלחמה באוניות אמריקאיות, באחדות מהן ביחד עם גד הילב. סוף המלחמה מצא אותו בפיליפינים. כאשר הוצע לו, כמו לכל הימאים הזרים אשר שירתו באניות אמריקאיות, אזרחות של ארה"ב הוא דחה את ההצעה. עם שובו לארץ הצטרף לפעילות במפעל ההעפלה. היה מכונאי ראשי של אוניית המעפילים "חיים ארלזורוב" ו- "פאן יורק", כאשר גד הילב שימש כרב החובל שלהן.

עם הקמת המדינה הצטרף ל-"צים". אחרי שביתת הימאים בשנת 1951 התגייס לצבא הקבע בחיל הים, אך השתחרר כעבור שלוש שנים וחזר לצי הסוחר. בשנת 1954 הוסמך כמכונאי ראשי. היה בעל פנקס ימאי מס. 173.

אפרים לא שכח את התנהגותו האצילה של מפקד הצוללת הגרמנית. הוא חקר וחיפש עד שעלה על עקבותיו. הסתבר ש-U156 טובעה על כל צוותה ב-8 למרץ 1943, מזרחית לאי ברבדוס. מפקדה היה וורנר הארטנשטיין (WERNER HARTENSTEIN) שהיה קשור במה שנודעה כ"פרשת "לקוניה" ("LACONIA INCIDENT") ובהמשך "פקודת לקוניה" (LACONIA ORDER) הידועה לשימצה (*). ורנר הרטנשטיין לא היה נשוי ומשפחתו הקרובה ביותר הייתה אחיינו (WERNER SCHUPPAN). אפרים צוק איתר אותו בגרמניה ואירח אותו עם אשתו בארץ. בגרמניה, בעיר מולדתו של מפקד הצוללת, PLAUE (זהה לשם הצוללת), פעלה אגודת מוקירי זכרו של ורנר הרטנשטיין, ואפרים צוק וגד הילב היו חברים בה.

אפרים היה בעל ידע היסטורי רחב ביותר, במיוחד בכל הנוגע לתולדות הספנות ולמלחמה בים. שימש מקור לא אכזב של מידע על אישים ואירועים ימיים. היה בעל תואר שני בגיאוגרפיה, ופעיל ב-GREEN PEACE. נפטר בחיפה בינואר 2007.

(* "לקוניה" הייתה אוניית נוסעים טרנסאטלנטית בריטית בבעלות חברת ספנות CUNARD ובעת מלחמת העולם השנייה הפכה לנושאת גייסות.

ב-12 לספטמבר 1942, בדיוק 4 חודשים אחרי טיבוע "KOENJIT", במרחק של כ-500 מיל מערבה מהחוף המערבי של אפריקה, U156 גילתה את "לקוניה". ורנר הארטנשטיין משוכנע שהאונייה נושאת צבא, תקף אותה והטביעה. האנשים נטשו את האונייה והיא טבעה במהירות. כאשר הצוללת התקרבה אל מקום טביעתה, נשמעו צעקות לעזרה באיטלקית. לתדהמתו של מפקד הצוללת הסתבר שהאונייה נשאה יותר מ-2000 נוסעים, ביניהם 1,800 שבויי מלחמה איטלקיים, אנשי צוות, חיילים בריטיים, אזרחים ושומרים פולניים.

מפקד הצוללת פקד על מבצע הצלה. הארטנשטיין קרא לעזרה צוללות גרמניות נוספות, שידר בתדר החירום הבינלאומי באנגלית ובשפה גלויה את מיקומו והודיע על הפסקת פעולות

מלחמתיות למשך תקופת פעולות ההצלה. U156 נשארה על פני המים במשך יומיים וחצי. הוא העמיס על הצוללת מספר מרבי של ניצולים וגרר מספר סירות הצלה עם כ- 200 ניצולים נוספים. אדמירל דניץ, (DÖNITZ) במפקדת הצוללות בפריז הכבושה, נדהם מפעולתו של הרטנשטיין, אך ציווה על שלוש צוללות נוספות להצטרף לפעולות ההצלה. בנוסף לכך הצטרפה אליהם צוללת איטלקית ואוניית מלחמה של צרפת של ממשלת וישי, יצאה לעזרה. מאות אנשים עמדו על סיפון של חמש הצוללות, ומאות אחרות שהו בסירות הצלה סביבן. דגלי הצלב האדום נפרסו על כלן.

ב- 16 בספטמבר, גילה את ריכוז הצוללות הזה מפציץ אמריקאי מדגם B-24. הטייס דיווח על המחזה למפקדה ושאל מה לעשות. הקצין האחראי פקד לתקוף. המטוס חזר והפציץ את ריכוז הצוללות. הצוללות זרקו את הניצולים לים וצללו. אחדות נפגעו. כעבור זמן חזרו צוללות אחדות וגם אוניית המלחמה הצרפתית הגיעה למקום ואספה את שארית הניצולים. בסה"כ נספו כ-1,600 איש וניצלו כ- 1,100.

בעקבות האירוע הזה, אדמירל דניץ הוציא את פקודתו הידועה לשמצה האוסרת על הצוללות הגרמניות להושיט עזרה לניצולים. פקודה זו מכונה "פקודת לקוניה". על פקודה זו הוא נתן את הדין בפני הטריבוטל הבינלאומי בנירנברג. הוא התחמק מעונש מוות בזכות עדותו של אדמירל נימיץ (CHESTER NIMITZ) האמריקאי, אשר העיד שצוללות אמריקאיות לא עשו שום מאמץ על מנת להגיש עזרה לניצולים מהתקפותיהן.

אולי לא אופייני לרוח הצבא הגרמני, אך חלק ממפקדי הצוללות הגרמניות לא הקפידו על הפקודה הזאת. וורנר הארטנשטיין עצמו, ב-19 לספטמבר 1942, שבוע אחרי טיבוע "לקוניה", טיבוע אנייה בריטית נוספת "QUEBEC CITY" והגיש לניצולים את כל העזרה הדרושה. U156 וכל צוותה טובעו בפצצת עומק שהוטלה ממטוס מדגם קטלינה, ביום 8 במרץ 1943, מזרחית לאי ברבדוס.

מקורות: גד הילב: M/S "KOENJIT" - כתב יד

אפרים צוק: ראיון

Jones D. C.: "The Enemy We Killed, My Friend"

קטע מדבריו של אפרים צוק בכנס מוקירי זכרו של HARTENSTEIN בגרמניה בשנת 2004:

As for the 2nd world war, I assume that the fundamental loyalty to 'stand by our own', whatever was thought of the politicians, had more to do with fighting spirit than political convictions did. This human group loyalty is often misused by dictators. Just substitute nation or state for party leadership. The instinct to cooperate in order to defend one's land is often exploited. The accepted tenet that Britain refused Germany its rightful part in international trade also led to enmity.

Yet, at least at sea, the war was generally fought with respect towards the enemy & a sailor could not, in any case, evade cooperation in the war effort. Seamen are seldom fanatics, as they have to fight the sea as well.

As a curio, I would like to mention that many, who at that time were called of 'mixed blood' (1/4 or 1/2 jewish, which was then enough to get one to Auschwitz), several of whom had reached the rank of Admiral (like Adm. Backenkoehler, 1/2 jewish, and Adm. Rogge (of 'Atlantis' fame) fought as patriots, nevertheless.

As for Lt. Cmdr. Hartenstein, there is no bitterness amongst the survivors of the ships he sank. Ruthless in battle, he was nevertheless exceptionally humane. I don't know how well known it is that after his sinking of the 'Laconia', he received, on Sept. 17, 42, the 'Laconia Order' from Adm. Doenitz (together with the Knight's Cross), and yet, on Sept. 19, after sinking the 'City of Quebec' (our member, Capt. Jones, was on that ship), he again did everything, in direct defiance of that order, to assist the survivors. May his memory be blessed.